

Kamav te ramosarav kado te zhanen sa le roma ande lumia, e chachi historia pa le roma ande shpania, de katar kana aresle ande espania zhi akana. O george borrow phendias kaj naj them ande lumia sar e shpania, kaj le gazhe kamle te mudaren o anav, o rat, ay e forma te trayin le romengi. Si te la-ma te phenav tumenge, kaj si vuni teorii kaj phenen kaj ame diam andre ande shpania pa e Andaluzia, numa kodo naj kadia chaches, ke le zhene kaj gindin kadia si ke gindin kaj ande amaro dialecto amara shibaki romany si but vorbi xoraxane. Ay kodo si xoxavimos. Amaro dialecto chi lias vorbi xoraxane, te na kaj o george borrow, kerdias neve vorbi leske alavarenge ke nas ando dialekto kalo ay te sas vuni vorbi xoraxane le roma ande shpania line len kana von sas aba andre ande shpania.

Anda kodo, o angluno kaj trobul te zhanas si kaj le roma ande shpania dine andre pa e katalunia, po vurdone mariako, vaj sar aver avenas andre ande katalunia pa e perpignan, adives frantsuzo.. Ay shaj zhanas akana, kaj dine andre ande shpania, dui grupuria roma. Roma kaj avile anda e grecia, ay aver kaj avile anda o tikno egipto, kaj kodo si jekh than katar Asia. Kukole kaj avile anda o grecia zhanenas grekisko

Von phenenas te nashen le turcondar ay kamenas te zhan sar peregrinuria ande Santiago de compostela. Ay phenel e historia kaj kukole rom dine taxtaja rupuno le bare zhenenge ande shpania.

Sas kodo ando 1415, ay o amperato Alfonso o “magnanimo” (o desya lasho) muklias jekhe romes savo bucholas Sabba ay leske zhenen kaj nakenas pa e espania te aresen ando “Santiago de compostela” sar peregrinuria. Ay vo dyas len lila kodoleske.

Porme, ando 1425 si amen aver lil kaj sikavel amenge kaj sas aver rom peske zhenentsa savenge, kodo amperato muklias te nakhen andre ande shpania. O lil phenel kadia:

“ sar amaro kamlo o Juan egyptosko kamel te zhal peske zhenentsa pa e espania, ay si te trobul te nakhel amaro them ay amare phuvia, ame kamas te aven but misto ay laches amensa. Ame si te las sama pe lende, pe leske tsaliya, sonakay, rup, grast, ay sa le dieli kaj ingeren pentsa. Si te nakhen le gava ay foruria, ay konik si te mangel love lendar ay kaj chi avela lenge kanchi nasul..... kodia lil dino len ande Zaragoza o dies 12 januara ando 1425 bersh , o amperato Alfonso.”

Anda kodo lil ay aver kaj sas ame shaj dikhas kaj le roma kaj dine andre ande shpania sas 3000. von zhanas ande grupuria 80-150 romenge opretele. Ay sa kukole grupuria sas familia maskar pende. Zhanas pe sa kodo drom ay phenenas kaj sas kristianuri. Ay von savriama drabarenas.

Ande kodo momento, le roma le gazhenge sas lashe zhene. Le roma zhanenas te lasharen kakavia, sas kurnitsaria, zhanenas pa grast, khelenas ay gilabenas.

Numa porme, shpania parrudilias. Le amperaturia Isabel ay Fernando shude le xoraxanen ay le zhidovon. Numaj kamenas le kristianon ay sa le zhenen kaj chi gindin sar lende, chi kamen

len ando them. Von kamenas jekh shib, jekh pachamos, jekh kultura, jekh forma te trayin le zhene. Ay anda kodo le roma si zhene kaj von gindinas trobulas te thon sama pe lende. Ke von kamenas te trayin pachasa, ay slobodiasa, ay lenge zakonuria ay tradicia nas sajekh sar le espanioluria. Ay denas egzemplo nasul le gazhenge, gindinas ay phenenas le amperaturia. De katar kodo, liaspes jekh represia ay persekutsia mamuj amaro narodo kaj sa zhal, zhi adies. Trin shela zakonuriensa mamuj le roma. Na maj xantsi de sar 27 aktsii katar le suduria la Shpaniake, 28

pragmatiki/dekreturia Amperatitska katar o Savjeto anda'j Castilla pe'l (o kontra) Rrom zhan pe mashkar 1499, angluno dekreto katar le Amperatsi katolitska/katolichitska, ay 1783, bersh katar o Dekreto katar o Karlos o Illto

Le amperaturia anda y Medina del campo, ande 1499, andek lil, phende:

“ame musajtis sa le egyptienge kaj phiraven pel amare phuvia penge chaventsa ay penge romniensa, kaj de katar kado dies, kaj von trayin te keren buchi ande buchia prinzharde kaj maj misto zhanen te keren, ay lena pe te bhesena andel gava ay foruria. Te naj kadia, ay kana nakena 60 diesa ay von chi kamena te keren buchi ay beshen andel gava ay foruria, ay phiravena po them, avena marde 100 chugniansa, e angluni data ay avena shudine avri anda shpania. e duito data, shinena lenge kan, ay avena 60 diesa phandande, ay shudena len avri palem. Ay trito data, avena phandade sa lengo traio. Von nasti te den дума pengi shib, ay kukole egiptiani kaj den дума pengi shib, shinena lenge shiba....”

Porme, ande 1581, Carlos I ay Felipe II, dias maj but zor kukoleske lil, ay phenen akana kaj chi ek rom nasti te zhaltar andel americhi.

Ande 1594, kamle te kerel ulavimos maskar le rom ay le romnia te na avena len glaturia, chavorre. So kerde le nazi ande niamco ando porraimos, kerde les le gazhe ande shpania le romenge.

Barem sa kukole dieli, le roma inke garavenas lenge tradicii ay zakonuria. Numa zhasa maj angle.

Ando bersh 1619 o amperato Felipe III kerdarel sa kukolenge kaj chi kamen te beshen andel gava ay foruria opre 1000 zhene kaj anklien avri leske kramasko, ay chi mukel te phiren le tsaliya, o anav ay peski shib le romen. Le gazhe ay le roma trobula te bistaren pe sa e vriamia kodo anav. Chi mukel te keren buchi te bikinen ay te kinen grast. Numaj shaj keren buchi te plugosaren e mal, e phuv.

Si aver lil anda o amperato Carlos II ando bersh 1695:

“Zhanen, kaj makar ke de katar but bersha zhi akana ame zumadial te shudas avri le romen, te mudaras len, ay te rimosaras len, chi diam les ando gor”.

Le gazhe kamenas kaj le roma te aven sar lende, numa le roma ande shpania chi kamenas.

Ando bersh 1717 o Felipe V del ordina jekh nevo ginipen, te zhanel sode roma si ande shpania ay te thol sako familia ande sako gav ay foros ande shpania kaj o zakono si te mukel len te beshen. 41 foruria ay gava sas te alosaren le romenge. 8000 rom opretele sas ande shpania. Ande kodo momento, vuni roma kerdilesas sasjaduria.

Kodo lil phenelas averver normi desya konkreti: mascar 100 sasjaduria, jekh familia numaj. Rom, romni, chave, niuke kaj naj len dada. Chi mukenas te beshen dui famili andekthan andek ulicha sajekh. Te avela te merel o rom, o rom le kheresko, le chave ay le niuke, avelas te den len buchi te kerel, ay le chaja ay niukia, ingerenas len kaj le gazhenge khera.

Kodo kraj lav pa le romende, o palutno azhutimos kaj savriama sas len o rom: e kangeri. Vo phendias: “le xorestar la kangeriaki, ankliaven avri le romes”.

Kadava sas e politika asimilatsiaki kaj zumadias o Felipe V, ay sar merelas o nilaj ando bersh 1746, porme kodolesko, sas te aven chorre vriami le romenge.

O baro astaripen

Aba, kana trayilas o Fernando VI, ay anda o inspiratsia katar o “marques de la ensenada” zumade te den solutsia le problemos le romendar. Ay te na dine ando gor, e mudaripen sa lenge.

Das дума pa o 30 july 1749.

Kerdias pes jekh astaripen kaj sas te zhal zhi o 12 august, Bi te jertisaren kanikaske. Sas kadichi lasho kerdo o baro astarimos kaj ande sajekh dies, le gadje line 12000 shela roma. Kadichi pure, sar terne. Kadichi chave ay roma, sar chaja ay romnia.

Kerde ulavimos maskar le roma ay le romnia le chavensa zhikaj von sas te aven 12-14 bershengo.

Von line le romen sar te avenas chor, pe riat, ay ingerde len le pandimatande.

Bare “sekretosa” sas garado o lasharimos le astarimosko kaste te den les ando gor so von kerde kaj te konik dastisardiasas te del glaso le avere romen kaste te nashentar, ay kaj te garavenas penge buchia. Numa so von gindisarde kaj sas te avel e solutsia, siges avilo te avel vareso mamuj lende.

Le foruria kaj trobulas te thonpe le than le romniange ay le chavenge, chi dine len snat ay sas baiuria pa le khera, o inkerimos ay o arakhimos lenge. Sar sas but astarde, le gadje le gavendar protestisarde mamuj o krajpen.

O drovenipen pala le dieli kaj o kraj musajtilas te Keren le romen, kerdias kaj le aver gadje ande shpania dine дума pala le roma, pe lengo mishtimos.

Kukole protestimata kidile le romen ay le gadjen mamuj le amperatos. Avela sar avela, e operacia kerdiaspes le romenge kaj aba beshenas andel gava ay foruria ay na le romenge kaj beshenas avri anda le gava ay le foruria.

anda kodo , o astarimos trobusardias te ingerelpes palpale, musajtilaspes te putren le expedienturia garade, te alosarenas kas ay kas sas lashe te zhantar khere ay kon ay kon na.

Shaj ambolde o maj but zhene, ivia ke sas but problemuria kaste te lenas peske buchia le roma, ke le gadje pokinde e operatsia le lovensa le romenge. Ay mientras le roma azhukerenas te anklien avri le pandimatendar, le gadje lenas pe rremeshago le buchia ay le love le romendar. Anda kodo but roma trobulas te lenpen de katar kanchi.

Deshushov bersha maj angle, le astarde kaj inke zhivenas sas slobode. Makar ke sas but roma kaj merde andel pandimata.

O AGOR SOMNAKUNO LE ROMENGO ANDE SHPANIA

Jekh gazho kaj bucholas “campomanes” phendias kaj si anda chi meklam le romenge te den andre le gavende sajek katar le gazhe, ay sar dikhas len sar bilashe ay membri melale le zhenenge ande shpania. Ay chi mekhas len te Keren buchi ande peske buchia, musajtis ame lenge kaj te keren chorimata.

Numa nais le devleske. O palutno zakono le gazhendar le romenge ande shpania, sas ando bersh 1783, o 19 september.

Andek zumadimos le ampochimasko ay la pachako, muklias pes le romen te aven slobodi ay te beshen ay te keren buchi kaj kamenas. O bilashimos zakonosko ande saveste von ashilesas astarde sas te avel phago katar kodja pragmatika.

Akana kon si rom aba naj les kovlimos kaj line , ay chi aven katar vuna melali. Musaitilaspes le romenge te alosaren gav, ay le gadje trobulas te mekhen le romenge te beshen lensa, ay te kerenas buchi varekaj, numa le roma trobulas te len pa lende peske gada/tsaliya, ay chi trobulas te den дума romanes ay te na aven lenge pengi formi te trayin. Ay kukole kaj chi lenas pe pala o zakono, p'e angluni data te avel thodini ek pechata pe lende zeja eke phabarde sastresa.

Le roma antunchi sas sar le avere zhene ande shpania, ivia ke numaj ande teoria, ke barem sa le dieli, inke si racismo mamuj amensa.

Maj pozno , le roma linepe te trayin andel gava, ay liaspe o agor sumnakuno ande espa?a lenge: o shel sumnakuno.

Linepen te anklien avri le bazarien sar grastaria. Bikinenas grast, ay bikinenas kurnitsi, ay von sas sastiaria. Linepe te trayin sar le shpanioluria.

Akana le roma zhiven andel khera, numa porme kaj naklias o baro astarimos, ay le gadje chi kamen te den дума pengi shib, liaspe jekh protseso kaj zhal zhi akana, kaj le roma linepe te xasaren pengi shib romany. Ivia ke denas дума la khere, choriales, le roma trobulas te den дума espa?olisko.

O FLAMENCO

De katar kodo zakono, ay de katar o 1800 angle, le roma ande andalucia, line pen te beshen andel gava ay foruria, ay von integrin pen maj anglal le romendar anda o nordo ande Shpania.. Anda kodo, arakadiol o flamenco, la kulturatar le xoraxanendar, le gazhendar anda andalucia ay le romendar, sa kukole dieli hamisarde pen . ay anda kodo avilo o flamenco. Kodo buxlarel pes pe sa shpania, ay avilo te avel kotor, na korkorro la romana kulturaki, te na sa le shpaniolestar.

LA AFICCION DE SEVILLA

vi, ande kado gor, sas but gazhe ande Sevilla kaj line pen and'e dragostiya la rromanja shibasa ay anda'j sevilla, numa sar le roma chi kamle te sikaven len e shib romany, von kerde pen opre jekh zhargono kaj miazolas la romana shiba. But but gilia, poesii, poemi, etc, kerde te nakhen le alavarienge e shibaki romany ande espa?a but vorbi , numa chi ek data, le roma dine duma ande kodia forma. Te na kaj le gazhe kerde alavaria, ay chi zhanenas kanchi pa e shib romany. Ay kana le linguistas sar miklosich ay aver zhene, dikle kodo, gindisarde kaj e shib romany ande espa?a, nas chachi shib romany sar kukole kaj si avri, ay barem kaj kodo pa ek partya sas chachimos, e shib romany ande shpania nas kadichi chorri.

Si amen lila akana, kaj sikaven amen kaj e shib romany, e chipi kali, sas chachi shib romany maj anglal.

GEORGE BORROW

Sas jekh gazho anda anglia, kaj avilo ande shpania, ando bersh 1835, bucholas George Borrow, ay beshlas le romensa, ay zhanenas vareso pa e shib romany. Kerdias vuni alavaria, kidilias vorbi ande shpania le romendar, numa vi lias vorbi anda o AFICCION DE SEVILLA. Vo kerdias jekh tolmachimos katar e vorba le devleski, le lukesko lil "MAJARO LUCAS". o angluno tolmachimos sas chacho, numa o duito edicion, vo parrudias la ay kodia nas chachi le romengi ande shpania. Vo kamlias te kerel la maj but romanes, numa thodias vorbi kaj le roma ande shpania chi dine duma chi ek data. Anda kodo, naj ek marturimos chacho pa sar denas duma pe kukole bersha.

Vi kerdias kliski pa e kultura le romengi ay leske droma pa e shpania. Ivia ke, barem vuni buchia kerdias chorres, but dieli kerdias misto le romenge ande shpania, apo meklis amen jekh marturimos pa e shib romany ande shpania, kaj aver gazhe chiekdata nastisarde te meken amen akana.

E DIKTADURA

Maj pozno, avile neve vriama ande politika ande shpania. E republika, o maripen maskar le shpanioluria, ay e diktadura le francisco francosa, jekh gadjo kaj kerdias but chorre buchia le romenge ay but gadjenge. Vo chordias le romendar penge love ay buchia. Ay shudlas but romen te zhiven avri le gavendar, ande umala ay le vesh.. Zhi kaj vo chi mulias pes, chi avile maj lashe vriama le romenge. Le policia, "guardia civil" ame phenas lenge "xundunaria", savriama zhanas pala amende, te na muken amen te trayis ame míre, pachasa. Ay dastinas te dikhen amen sa le dieli kaj sas amen kaste len pa amende ke phenenas kaj ame amborim

dastisardasas te choras le gadjendar. Ay kukole dieli pashte savriama sas amarendar. Sas jekh vriama but nasul amenge. Anda kodo but roma geletar ande francia ay Amerika.

E DEMOKRAZIA

Ando bersh 1977 avilo ande shpania, e demokratsia, kodia vriama si o maj lasho le romenge te trayis ame ande shpania. Si but slobodimos, ay le roma ay aver gadje shaj trayin slobodiasa penge gindimatansa.

Kana liaspes e demokratsia, jekh rom kaj buchol Juan de Dios Ramirez Heredia, dias duma ando parlamento/vakerlin le gadjenge, ay dias ando gor kaj le romen aba chi akharen len “chor” andel alavaria pa e shib espa?olisko ay te len kodia definicia le alavariangi kaj phenelas kaj ame sam chor ay numaj kamasas te choras le gadjen.

Le asosasia, le kulturake khera le romenge, Keren but buchia kaste le chave zhan te sichon ande skola, ay kaste le gadje chi keren amen kanchi nasul, le racismosa, xenofobiasa, ay te arakhen pen amare tradicia, forma te trayin, ay amare pravuria.e konstitucia ande espa?a arakhel amen akana, ay le roma sas amen but barbalipen ay prosperidad dekatar atunchi. Amaro trayo si maj shukar. Akana uni institucii ay but roma kamen te keren buchi kaste len le roma palpale amari shib romany pale.

Sa kukole dieli si misto, numa inke si but racismo ay xenofobia mamuj amende. Le gadjenge ame sam le pasledne maskar le gadje, ay inke trobul te zhas po jekh drom but pharo amenge. Trobul te keras but buchi khate kaste le roma shaj trayin maj lasho ay amare chave shaj arenen maj but dur amendar.

E KANGERI EVANGELICA.

Nasti te mukav te dav duma pa e kangeri ande shpania. Apo, le roma ande francia le clement le coseec-sa linepen te mothoven e vorba le devleski ay e nevi viasta areslas ande shpania de 35-40 bersha. Kana sas ande francia vuni roma kale, von shunde e nevi viastia, e vorba le devleski, ay von ambolde ande shpania te mothoven la, ay kadia liaspes te buxlarel e nevi viastia ande shpania.

Akana ame sam 100 000 roma ande amaro apelativo/denominacion. Amaro grupo sam 1 000 000 million ande shpania, south france, portugal ay kukole roma kaj geletar ande america, ay kukolendar 100 000 shela mila ame sam evangeliki, pentecostales. Ay ame bushuvas “filadelfia” sar e kangeri katar Asia kaj si ande apokalipsis. Nais le devleske te mukhlías amen te zhanas les. Ay vo perdias amen peska gloriasa ay lashimasa.

KASTE TE AGORDAS

Zumadem te thovav misto vuni dieli kaj nakle le romenge ande shpania. Amborim te dastisardemas te thov len sa le dieli maj misto, numa mo zhanimos pa e shib romany inke si xurdo. Numa sa mure jilesa, azhukerav te zhanen sa le roma ande luma savi si e historia chachi pa le roma ande shpania. Ay te zhanen, chachimasa, kaj le roma ande shpania ame sam khetane andel dukhimata sa le romensa ande luma, ay anda kodo ame xasardam amari shib

Historia pa le roma ande Shpania

Írta: Israel Gabarri

2013. február 11. hétfő, 16:41 -

romany, ivia ke ame inke garavas but tradicii romaniya.

Naisarav le loljaske ande argentina, mo sicharitori, apo vo lashardias misto sa le vorbi te ramosardem khate, ay thodias len misto. Nais tuke phrala. Bi-lesa, chiek data dastisardemas te ramosarav kanchi pa so ramosarav khate romanes. Numaj pala leste me sichuvav romanes maj misto.

Ay nais le gigoske te mukel ma te ramosarav kukole vorbi pa muro grupo romano, peske thaneske ando interneto.

Te aven baxtale romale? phralale? o del te avel tumensa.

Tumaro phral ande shpania, o israel.

(*Forrás: Somnura / Jelek*)